

Celem projektu jest zbadanie tradycji cerkiewnosłowiańskiego przekładu traktatu *Dogmatikē panoplia* (dalej: *DP*), znanego w międzynarodowej literaturze przedmiotu jako *Arsenał dogmatów*, autorstwa Eutymiusza Zygabenososa (koniec XII w.), zachowanego w kręgu *Slavia Orthodoxa* (obszar zamieszkały przez Słowian znajdujących się w kulturowej, religijnej, politycznej orbicie Cesarstwa Bizantyńskiego) w kilku późnośredniowiecznych odpisach (XIV–XVI w.). Traktat *DP* poświęcony jest herezjom: obecnym w świecie bizantyńsko-słowiańskim od VI w. i rozpowszechnianym szczególnie po IX–X w., kiedy gwałtowny rozwój i ekspansja paulicjanizmu i bogomilizmu stały się zagrożeniem dla jedności państwa oraz Kościoła. Z tegoż okresu pochodzą tłumaczone z greki oraz pierwsze oryginalnie słowiańskie świadectwa rozwoju herezji dualistycznych w Bizancjum i na Bałkanach (np. przekład *Mów przeciwko arianom* Atanazego Aleksandryjskiego autorstwa biskupa Konstantyna Presławskiego; *Mowa przeciwko bogomiłom* Kosmy Prezbitera, list patriarchy Teofilakta do cara Piotra). Historia zabytku ma ścisły związek z rozprzestrzenieniem się bogomilizmu w Cesarstwie Bizantyńskim (i szerzej – ekumenie *Byzantine Commonwealth*) i procesem przeciwko Bazylemu Uzdrowicielowi (przełom XI/XII w.). *Arsenał dogmatów*, znany w świecie słowiańskim już w czasie przeprowadzonego w bułgarskiej stolicy, Tyrnowie procesu przeciwko bogomiłom w 1211 r., jest kompilacją wcześniejszych źródeł herezjologicznych, poddanych refleksji i przekonstruowanych, i liczy 28 rozdziałów, z których każdy poświęcony jest odrębnej kwestii dotyczącej ortodoksji i herezji: od sporów chrystologicznych z pierwszych wieków chrześcijaństwa, przez gnostycyzm i ikonoklazm, aż po islam. Wyraża ona idea przewodnia utworu: stworzenie kompendium wiedzy na temat historycznych i współczesnych Eutymiuszowi Zygabenosowi ruchów heterodoksyjnych. Pojawienie się słowiańskiego przekładu *Arsenału dogmatów* znacząco poszerzyło zasób wiedzy w tym kręgu kulturowym o ruchach odszczepieńczych od Kościoła, spowodowało też wzrost zainteresowania literaturą polemiczną. Słowiańskie kodeksy zawierające wielkie dzieło Zygabenososa dowodzą, iż staje się ono ośrodkiem korpusów tekstów o charakterze normatywnym oraz polemicznym.

Zaplanowane prace obejmują:

- określenie miejsca i czasu powstania przekładu i/lub redakcji słowiańskich. Ten etap działań ma prowadzić do zlokalizowania przestrzeni kulturowej, w której pojawił się przekład (lub przekłady) traktatu: do potwierdzenia lub odrzucenia hipotezy o pojawieniu się przekładu w wyniku tzw. polityki językowej oraz praktyk literackich w ośrodku tyrnowskim, w klasztorach Świętej Góry Athos bądź w środowisku serbskim, być może związanym z ośrodkiem władzy w Smederevie, jak też do określenia przybliżonego czasu tych działań;
- prześledzenie relacji odpisów słowiańskich do znanych wariantów greckich;
- analizę struktury kompozycyjnej, pracy tematycznej i poetyki utworu. Tu kluczowym dla historii tekstu jest fakt, iż znana dziś tradycja słowiańska utworu odzwierciedla dokonany w XIV w. podział traktatu na dwie księgi, obejmujące kolejno rozdziały 1–11 i 12–28;
- zbadanie powiązań intertekstualnych między *Arsenałem dogmatów* a innymi antyheretyckimi utworami z obszaru *Byzantine commonwealth* (słowiańska tradycja pism antyheretyckich przed i po pojawieniu się słowiańskiego przekładu *DP*);
- potwierdzenie (lub odrzucenie) tezy o oryginalności słowiańskiej terminologii teologicznej (ściślej: herezjologicznej), na podstawie analizy porównawczej tekstu właściwego tradycji bizantyńskiej i jego wariantu/ów słowiańskich;
- edycję krytyczną pełnego tekstu traktatu w jego przekładzie słowiańskim; publikację serii studiów i artykułów poświęconych problemom szeroko rozumianych badań nad *DP* i kontekstem jej funkcjonowania w świecie słowiańskim.

Nie prowadzono dotąd badań porównawczych nad pełnym korpusem wszystkich dostępnych odpisów słowiańskich – stąd podjęcie takiego działania jest kwestią niezbędną.

Przybliżona objętość przekładu słowiańskiego *Arsenału dogmatów* liczy około 687 kart (1374 strony). Tymczasem żaden z kodeksów nie został w pełni zdigitalizowany ani upubliczniony, nie istnieje również pełna edycja krytyczna tekstu słowiańskiego, uwzględniająca wszystkie znane nauce odpisy oraz spełniająca kryteria współczesnych wydań naukowych. Powyższe okoliczności, jak również zagrożenia wynikające z aktualnej sytuacji w Europie Wschodniej (zniszczenia związane z konfliktem zbrojnym na Ukrainie) wymagają przede wszystkim zabezpieczenia tekstu dla przyszłych pokoleń oraz udostępnienia go szerszemu gronu badaczy.